

МОВЛЕННЄВІ ПОМИЛКИ ТА ЇХ КОРЕКЦІЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

SPEECH ERRORS AND THEIR CORRECTION IN PRESCHOOL CHILDREN IN THE PROCESS OF COMMUNICATIVE ACTIVITIES

Актуальність обраної теми наукового дослідження полягає в тому, що мовленнєвий розвиток є важливим етапом загального розвитку дітей дошкільного віку, їх соціалізації та формування комунікативних умінь і навичок, оскільки він безпосередньо впливає також і на навчальну діяльність та майбутню адаптацію в суспільстві.

Мета наукового дослідження полягає у вивченні типів мовленнєвих помилок у дітей дошкільного віку, аналізі їх причин та розробці методів корекції для забезпечення нормального розвитку мовлення дітей на етапі дошкільного дитинства.

До основних типів мовленнєвих помилок, які трапляються в дітей дошкільного віку, можемо віднести такі: 1. Фонетико-орфографічні помилки, які виникають через неправильне (спотворене) вимовлення звуків. 2. Лексичні помилки. У дошкільному віці активно розвивається пасивний і активний словниковий запас, відбувається уточнення значення слів, формується уявлення про переносне значення слова. 3. Граматичні помилки, які також є доволі розповсюдженим явищем, яке виникає через порушення правил словозміни та синтаксису та інше. З метою виправлення мовленнєвих вад і помилок можемо використовувати рідні методи та форми роботи з дітьми, які мають впроваджуватися комплексно й з урахуванням індивідуальних потреб, наприклад, артикуляційна гімнастика, спрямована на корекцію вимови звуків, залучення до педагогічного процесу скоромовок і чистомовок; логопедичні вправи; ігри, що сприяють формуванню та розвитку мовленнєвих умінь і навичок; індивідуальні заняття з логопедом для дітей з важкими мовленнєвими порушеннями; важливим етапом у розв'язанні поставлених завдань є тісна робота з батьками, залучення батьків до процесу мовленнєвого розвитку їх дітей засобом проведення ігор і вправ та ін.

Отже, процес мовленнєвого розвитку дошкільників є складним і тривалим, передбачає створення педагогами належних педагогічних умов і сприятливої атмосфери. Виправлення мовленнєвих помилок є запорукою успішного засвоєння мовлення дитиною, її соціалізації та рівня сформованості соціально необхідних комунікативних умінь і навичок. Партнерська взаємодія закладу освіти та сім'ї вихованців з проблеми мовленнєвого розвитку та корекції мовленнєвих помилок є обов'язковою складовою цього процесу.

Ключові слова: дошкільники, діти дошкільного віку, мовленнєвий розвиток,

корекція мовленнєвих помилок, мовленнєві помилки.

The relevance of the chosen topic of scientific research lies in the fact that speech development is an important stage in the general development of preschool children, their socialization and the formation of communicative skills and abilities, since it also directly affects educational activities and future adaptation in society.

The purpose of the scientific research is to study the types of speech errors in preschool children, analyze their causes and develop correction methods to ensure the normal development of children's speech at the stage of preschool childhood.

The main types of speech errors that occur in preschool children include the following: 1. Phonetic-orthographic errors that arise due to incorrect (distorted) pronunciation of sounds. 2. Lexical errors. In preschool age, passive and active vocabulary is actively developing, the meaning of words is clarified, and an idea of the figurative meaning of the word is formed. 3. Grammatical errors, which are also a fairly common phenomenon that occurs due to violations of the rules of word inflection and syntax, etc. In order to correct speech defects and errors, we can use native methods and forms of work with children, which should be implemented comprehensively and taking into account individual needs, for example, articulation gymnastics aimed at correcting the pronunciation of sounds, involving tongue twisters and pure-tongued children in the pedagogical process; speech therapy exercises; games that contribute to the formation and development of speech skills and abilities; individual classes with a speech therapist for children with severe speech disorders; an important stage in solving the tasks set is close work with parents, involving parents in the process of speech development of their children by means of games and exercises, etc.

Thus, the process of speech development of preschoolers is complex and long, and involves the creation by teachers of appropriate pedagogical conditions and a supportive atmosphere. Correction of speech errors is the key to the successful acquisition of speech by a child, his socialization and the level of formation of socially necessary communicative skills and abilities. Partnership interaction between the educational institution and the family of the pupils on the problem of speech development and correction of speech errors is an obligatory component of this process.

Key words: schoolers, preschool children, speech development, correction of speech errors, speech errors.

УДК 373.2.091.33.796

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.30>

Іншаков А.С.,

канд. філол. наук,
доцент кафедри дошкільної
і спеціальної освіти

Криворізького державного педагогічного
університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Мовлення є одним із найважливіших інструментів розвитку особистості дитини. У дошкільному віці формуються основи комунікативних навичок, збагачується словниковий запас, вдосконалюється

вимова. Проте саме в цьому віці можуть проявлятися різні мовленнєві помилки, які потребують уваги дорослих та корекції.

Актуальність теми полягає у тому, що якість мовлення дитини безпосередньо впливає на її

навчальні досягнення, комунікацію з однолітками та самооцінку. У сучасному світі, де спілкування стає ключовою компетентністю для успішної соціалізації, мовленнєві порушення можуть стати бар'єром для гармонійного розвитку. Крім того, у зв'язку зі зростанням впливу цифрових технологій та зменшенням живого спілкування в сім'ях, дедалі частіше спостерігається затримка мовленнєвого розвитку та мовленнєві помилки в дітей дошкільного віку. Своєчасне виявлення та корекція таких порушень є необхідною умовою для забезпечення мовленнєвого здоров'я дитини та її готовності до подальшого навчання в школі [1; 6].

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

У вітчизняній педагогічній науці питанням мовленнєвого розвитку дітей, а також корекцією мовленнєвих помилок, активно займалися дослідники в галузі логопедії, психолінгвістики та дошкільної лінгводидактики. З-поміж них виокремимо таких: Синиця І. М., український педагог, логопед, авторка численних праць із корекційної педагогіки та логопедії. Її дослідження більшою мірою присвячені особливостям діагностики та корекції мовленнєвих порушень у дітей дошкільного та молодшого шкільного віку [6]. Проценко Л. І., професорка, яка спеціалізується на логопедичній роботі з дітьми, у тому числі на питаннях формування фонетико-фонематичної системи та граматичних структур мовлення [5]. Туманова О. В. – дослідниця проблем корекції мовленнєвих порушень у дітей із затримкою психічного розвитку та іншими психофізичними особливостями. Її роботи зосереджені на використанні інтегративного підходу в логопедичній роботі [7]. Лопухіна Н. В., логопед та педагог, яка працює над розробкою методик для корекції звуковимови та формування комунікативної компетентності дітей дошкільного віку [3]. Матюшкіна М. П., психолінгвіст, яка досліджує питання мовленнєвого розвитку в нормотипових дітей та дітей із порушеннями мовлення [4]. Суттєвими також вважаємо наукові здобутки Шевченко Т. В., авторки цілої низки праць з логопедії, присвячених впливу родинного середовища на розвиток мовлення дітей дошкільного віку [8]. Також слід зазначити, що багато сучасних досліджень проводяться на базі провідних університетів України, таких як Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Львівський національний університет імені І. Франка.

Мета статті – проаналізувати основні види мовленнєвих помилок у дітей дошкільного віку в процесі комунікативної діяльності, розкрити їх причини та запропонувати ефективні підходи їх корекції.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Спираючись на опрацьовані джерела, з-поміж основних мовленнєвих помилок дошкільників

можна виокремити такі групи: 1. Фонетико-орфоепічні помилки. Вони полягають у порушенні звуковимови, коли дитина неправильно вимовляє окремі звуки, зазвичай приголосні (наприклад, заміна «р» на «л» або «с» на «ш»). Основними причинами такого порушення є недостатня рухливість артикуляційного апарату, неправильний мовленнєвий зразок, проблеми зі слухом дитини [1, с. 268–270]. 2. Граматичні помилки. Дитина може неправильно узгоджувати слова у реченні, допускати помилки у відмінках, числах чи родах (наприклад, «моя стакан»). До причин цього віднесемо, до прикладу, недостатній мовленнєвий досвід, вплив діалектів або неправильне мовлення оточення дитини (дорослих, старших дітей, її однолітків і т. ін.) [3, с. 87–88]. 3. Лексичні помилки. Вони полягають здебільшого у використанні неправильних або невідповідних слів (наприклад, «лялька спить у коробці», маючи на увазі «ліжечко»). Основними причинами таких явищ може слугувати обмежений словниковий запас, недоліки у розумінні значення слів [4, с. 52–55]. 4. Темпові та ритмічні порушення, що являють собою, до прикладу, занадто швидке мовлення, заїкання або сплутування слів. До факторів, що безпосередньо впливають на такий тип порушень, віднесемо емоційні прояви, неврологічні особливості дітей, недостатня увага до мовленнєвого ритму тощо [5, с. 211–214].

До основних причин виникнення таких мовленнєвих порушень можемо віднести такі: порушення слуху, затримка розвитку мовленнєвих центрів мозку (фізіологічні фактори) [8]; недостатня увага до розвитку мовлення з боку дорослих, обмежене спілкування (соціальні чинники) [7]; сором'язливість, стрес або невпевненість у собі (психологічні фактори); генетична схильність до певних мовленнєвих розладів (наслідки спадковості).

Сформулюємо основні принципи корекції мовленнєвих помилок у дошкільників, враховуючи рекомендації педагогів-практиків: 1. Обов'язкове врахування індивідуального підходу, оскільки в кожній дитини свої причини виникнення мовленнєвих помилок, тому корекційна робота має враховувати ці індивідуальні особливості. 2. Дбати про розвиток артикуляційного апарату дитини. Задля цього радимо використовувати спеціальні вправи, спрямовані на укріплення губ, язика та щелепи (наприклад, вправи «гірка», «трубочка» тощо) [5, с. 36–37]. 3. Розширення словникового запасу за допомогою читання книг, обговорення побаченого, спільні ігри, використання ілюстрацій. 4. Моделювання правильної мовленнєвої поведінки, що реалізується в прикладі дорослого як носія зразкового мовлення, уникнення повторів за дитиною фраз і слів у ненормативній формі. Водночас, не радимо акцентувати увагу на тих мовленнєвих помилках, які для дитини певного

віку є нормою її розвитку. 5. Ігрова діяльність є провідною для дошкільного віку, то найбільш ефективним буде використання ігрових методик: пісень, віршів, скоромовок, мовленнєвих ігор для формування правильної вимови та граматики. 6. У випадку виявлення нетипових для віку дошкільників мовленнєвих помилок радимо звертатися до фахівців відповідного профілю. Якщо мовленнєві проблеми є значними, варто звернутися до вчителя-логопеда, який розробить індивідуальну програму корекції.

Враховуючи актуальність питання корекції мовленнєвих помилок дошкільників, запропонуємо окремі вправи, які можна використовувати в роботі з дітьми:

1. Для корекції фонетико-фонетичних порушень (здебільшого порушення звуковимови), радимо використовувати артикуляційну гімнастику, наприклад, «Гойдалка» – дитина відкриває і закриває рот, ніби гойдаючи язик між верхніми та нижніми зубами. «Маляр» – дитина «фарбує» язиком верхнє піднебіння, проводячи ним вперед-назад. «Трубочка» – дитина витягує губи вперед, ніби хоче дмухнути на гарячий чай. «Кінь» – імітація звуку цокоту копит (клацання язиком по піднебінню). Досягти автоматизації звуковимови допоможе вимова слів зі складними звуками (наприклад, зі звуком «р»: рак, гора, картина); ігри на повторення складів з відповідними звуками, шиплячими, свичтячими, дрижачого («ра-ра-ра», «шу-шу-шу» і т. ін.). Дієвим засобом формування чіткості звуковимови є використання скоромовок («На дворі трава, на траві дрова», «Швидко шкапа шкандибала, шкапа спотикалась» [5, с. 82–90].

2. Для корекції граматичних помилок можемо запропонувати низку ігор і вправ. З-поміж них є ігри, спрямовані на нормативне узгодження слів. Наприклад: гра «Хто що робить?». Вона полягає в тому, що дорослий називає дію, а дитина продовжує, додаючи суб'єкти. Наприклад: «Кіт бігає, собака... (гавкає)». Наступна гра «Закінчи речення» («У дитини є м'яч. М'яч червоний, а куля...?» (синя).

Крім того, можемо запропонувати вправи на утворення слів у різних формах, наприклад, називання множини: «одна лялька – багато ляльок», «один стілець – багато стільців»; або вправи на використання відмінків: «Я йду до... (лісу), я бачу... (ліс)» [2, с. 142–143].

3. Для розширення словникового запасу можна застосовувати вправи на опис предметів. Наприклад, дитині пропонується описати предмет (іграшку, фрукт, тварину), називаючи колір, форму, розмір та функцію; гра «Хто більше скаже»: дитина та дорослий називають усі можливі прикмети предмета, класифікуючи їх. Ще одним завданням може бути розподіл предметів за групами: «Які предмети потрібні для кухні?», «Назви тварин, які

живуть у лісі». Наступною запропонуємо гру «Що зайве?» – «М'яч, кубик, яблуко, лялька» (яблуко зайве, бо це їжа) [3, с. 114–120].

4. Для розвитку темпу та ритму мовлення педагого-практики активно використовують ігри зі словами. З-поміж них можемо назвати такі: «Ланцюжок слів». Суть гри полягає в тому, що дитина та дорослий по черзі називають слова на останню букву попереднього слова (голова – апельсин – нас тощо).

З метою формування в дітей ритмічності їх мовлення пропонуємо використовувати читання віршів під ритм оплесків («Дощик, дощик, кап-кап-кап, Намочив усіх хлоп'ят»...).

Неабияке значення у формуванні правильного типу дихання дошкільників мають дихальні вправи. Ось кілька з них: дмухання на легкі предмети (пір'їнки, паперові кораблики, сніжинки тощо); або «дмухання на свічку» з вимовою голосних звуків («о-о-о-о», «у-у-у-у») [6, с. 218–225].

5. Для подолання наслідків заїкання пропонуємо використовувати вправи на розслаблення м'язів мовлення та обличчя. До прикладу, вправи на релаксацію – спокійне дихання, розслаблення м'язів обличчя та шиї. Промовляння слів на видиху, формування ритмічності мовлення – «проспівування» слів замість їх безпосереднього промовляння, що суттєво допомагає в уникненні напруги м'язів тощо. Дієвим засобом у формуванні ритмічності мовлення стане застосування метронома для ритмічного проговорювання слів і фраз.

У межах партнерської взаємодії закладу дошкільної освіти та сім'ї сформулюємо методичні рекомендації батькам, що сприятимуть формуванню правильного мовлення дітей. Зосередимося на кількох методах, які батьки можуть використовувати для допомоги своїм дітям. Перш за все необхідно забезпечити активне слухання і правильне відтворення мовлення дитиною. Варто забезпечити підтримку дошкільника в розмові. Отже, батьки мають активно й зацікавлено слухати дитину, ненав'язливо коригуючи її помилки, не акцентуючи на них надмірно, а просто повторюючи правильну форму, подаючи приклад. З цією метою існують запитання, що стимулюють та активізують мовлення. Замість того, щоб просто відповідати на питання дитини, батьки можуть ставити додаткові запитання з метою активізації зв'язного мовлення. Широке застосування мають також артикуляційні вправи (робота з артикуляційним апаратом дитини). Для цього батьки можуть разом з дитиною виконувати прості артикуляційні вправи для тренування мовленнєвого апарату, що сприяє правильній звуковимові та формуванню орфоепічної правильності.

Дієвим засобом мовленнєвого розвитку дошкільників та коригування мовленнєвих помилок є спільне з батьками читання та обговорення

творів художньої літератури. У такий спосіб збільшується та уточнюється словниковий запас, граматична правильність і зв'язність мовлення. У формуванні когнітивних навичок дітей надважливе значення має спільне з батьками обговорення прочитаного літературного твору (що сподобалося дитині в почутому сюжеті, які були головні персонажі, чому вони так вчинили тощо).

Сформулюємо також загальні рекомендації для дорослих, які беруть участь у розвитку мовлення дитини дошкільного віку: 1. Виконуйте вправи регулярно, але не перевантажуйте дитину. Особливо доцільним буде використанні вправ в процесі ігрової діяльності з дитиною як провідної для цієї вікової категорії. 2. Підтримуйте мотивацію дитини через похвалу та ігрову форму занять. 3. Враховуйте вікові й індивідуальні особливості дитини конкретного віку. 4. У складних випадках мовленнєвих порушень обов'язковою є консультація із вчителем-логопедом.

Висновки. Отже, своєчасна та доцільна корекція мовленнєвих помилок у дітей дошкільного віку в процесі комунікативної діяльності є важливим етапом у формуванні їх особистості та успішної підготовки до подальшого навчання в школі. Від якості сформованості мовлення та комунікативних навичок особистості залежить не тільки успішність у навчанні, але й процес соціалізації вихованця, його впевненість у собі та здатність до ефективного спілкування. Використання спеціальних вправ, ігрових методик

та залучення відповідних профільних фахівців допоможе не лише в подоланні мовленнєвих порушень, але й сприяє гармонійному розвитку дитини загалом. Разом із тим, успіх у роботі з розвитку мовлення та навчання дітей елементів грамоти залежить від систематичності його впровадження, терпіння та підтримки з боку дорослих (педагогів і батьків дітей), які мають подбати про сприятливі умови для навчання й саморозвитку дитини-дошкільника.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Богуш А. М. Мовленнєвий розвиток дітей дошкільного віку: сучасні підходи. Київ: Шкільний світ, 2016. 350 с.
2. Гавриленко Л. О. Теоретико-методичні основи корекції мовленнєвих розладів. Полтава: Полтавський педуніверситет, 2020. 230 с.
3. Лопухіна Н. В. Формування зв'язного мовлення у дошкільників: методичні рекомендації. Київ: Либідь, 2021. 224 с.
4. Матюшкіна М. П. Розвиток мовленнєвих навичок у дітей: психологічні аспекти. Київ: Видавництво «Світ», 2017. 198 с.
5. Проценко Л. І. Основи діагностики та корекції мовленнєвих порушень. Харків: Основа, 2020. 256 с.
6. Синиця І. М. Логопедія. Теорія і практика: навчальний посібник. Київ: Генеза, 2019. 328 с.
7. Туманова О. В. Корекційна педагогіка: методи і технології. Львів: Світ, 2018. 312 с.
8. Шевченко Т. В. Вплив родинного середовища на розвиток мовлення дитини. Одеса: ОНУ імені І. І. Мечникова, 2019. 274 с.